

NASTAVNO - NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU

Referat o završenoj doktorskoj disertaciji

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 6.12.2018. god., imenovana je Komisija za ocenu doktorske disertacije kandidata Helene Rosandić pod nazivom "OSETLJIVOST NA ANKSIOZNOST: PSIHOMETRIJSKE KARAKTERISTIKE I FAKTORSKA STRUKTURA RAZLIČITIH MERA KONSTRUKTA U KLINIČKOJ POPULACIJI". Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i podnosi sledeći referat.

Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Helena Rosandić, rođena 1979. god. u Nikšiću, diplomirala je 2005. god. na Odeljenju za psihologiju, Filozofskog fakulteta u Beogradu, sa temom: „Grupna dinamika i karakteristična emocionalna stanja kao faktori postignuća u ekipnim sportovima“. Na istom odeljenju je pohađala master studije i 2010. god. odbranila master rad sa temom: „Upotreba Vekslerovog Individualnog Testa Inteligencije u diferencijalno-dijagnostičke svrhe“. Od 2008. god. zaposlena je kao klinički psiholog na Odeljenju za psihijatriju u JZU Opštoj bolnici u Nikšiću. Od 2009. god. angažovana je kao saradnik u nastavi na Odseku za psihologiju Filozofskog fakulteta, Univerziteta Crne Gore. Od 2010 god. je sudski veštak i direktor NVO „Psihološki centar ABC“ koji je osnovan sa ciljem zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u zajednici.

Edukovala se iz više psihoterapijskih pravaca. Od 2005. god do 2009. god. edukovala se iz Racionalno-emotivne i kognitivno bihejvioralne terapije, u REBT centru u Beogradu, Pridruženom trening centru Instituta Albert Elis iz Njujorka. U organizaciji REBT centra, 2014. god., prošla je obuku iz terapije prihvatanjem i posvećenošću u terapije fokusirane na saosećanje. Od 2009. god. do 2014. god. se edukovala iz sistemske porodične terapije u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu. 2010. god. završila je bazični nivo edukacije iz psihodrame koji je vodila doc. dr Jasna Veljković. 2002. god. i 2003. god. pohađala je uvodni kurs primene kognitivno-bihejvioralnu terapiju u radu sa decom i odraslima koji je na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta vodila prof. dr Vesna Kutlešić, Fulbrajtove stipendista, profesor na Odeljenju za psihijatriju, Medicinskog fakulteta iz Klivlenda, SAD.

Kandidatkinja je objavila jedan rad u Engramima – časopisu od nacionalnog značaja, jedan rad u tematskom zborniku radova, i izložila 6 saopštenja na konferencijama od međunarodnog značaja i 14 na konferencijama od nacionalnog značaja. Svi radovi su u okviru kliničke psihologije, dijagnostike i tretmana različitih psiholoških entiteta.

Bogato dijagnostičko i terapijsko iskustvo u oblasti kliničke psihologije pomoglo je kandidatkinji da se fokusira na temu koja predstavlja jednu od veoma živih i aktuelnih istraživačkih tema sa značajnim praktičnim implikacijama. Naime, u oblasti istraživanja anksioznosti malo konstruktivno je privuklo toliko interesovanja koliko koncept osetljivosti na anksioznost koji se odnosi na strah od anksioznosti zasnovan na uverenju da anksioznost ima oštećujuće fizičke posledice (npr. može se umreti), psihološke (npr. može se poludeti) i socijalne (npr. može se biti odbačen od strane socijalne okoline) (Reiss & McNally, 1985). Ljudi koji imaju visoku osetljivost na anksioznost preokupirani su brigom o anksioznosti koju doživljavaju kao vrlo štetnu. Strah od anksioznosti može stoga održavati začarani krug u kome uverenja o fiziološkom uzbuđenju (i drugim pratećim znacima anksioznosti)

predisponiraju osobu da odgovori strahom na te reakcije. Istraživačka potvrda ovih postavki veoma je velika. Istraživanja ukazuju da osetljivost na anksioznost predstavlja značajan faktor vulnerabilnosti za poremećaje anksioznosti, posebno za panični poremećaj (Taylor, 1999), postraumatski stresni poremećaj (Taylor, 2003), hipohondrijazu (Watt & Stewart, 2000) i socijalnu anksioznost (Deacon, & Abramowitz, 2006). Ona je takođe faktor vulnerabilnosti za major depresivni poremećaj (Taylor, Koch, Woody, & McLean, 1996), hronični bol (Asmundson, 1999), bolesti zavisnosti (Otto, Safren, & Pollack, 2004) itd.

Za merenje osetljivosti na anksioznost sukcesivno se pojavilo četiri upitnika. Prvobitna operacionalizacija konstrukta kod odraslih jeste Indeks osetljivosti na anksioznost koji su razvili Reiss i saradnici (ASI; Reiss, Peterson, & Gursky, 1986). U cilju unapređivanja ASI razvijene su tri druge verzije: Revidirani Indeks osetljivosti na anksioznost (ASI-R; Taylor, & Cox, 1998a), Profil osetljivosti na anksioznost (ASP; Taylor, & Cox, 1998b) i Indeks osetljivosti na anksioznost-3, (ASI-3; Taylor, Zvolensky, & Deacon, 2007).

Kandidatkinja je u radu detaljno predstavila i diskutovala različita gledišta u vezi sa osetljivošću na anksioznost i načinima njenog ispitivanja. Takođe je ukazala na različita ograničenja postojećih upitnika, od kojih se najznačajnije tiče nestabilne faktorske strukture instrumenata. Nadalje se pozabavila konstruisanjem novog upitnika osetljivosti na anksioznost (OnA inventar) sa stabilnom faktorskom strukturom i visokom pouzdanošću (unutrašnjom konzistentnošću). Za razliku od konstruisanja upitnika ASI-3, najboljeg od prethodno napravljenih upitnika, kod koga je odabir stavki vršen na osnovu apirorne teorijske analize, novi upitnik osetljivosti na anksioznost (OnA inventar) konstruisan je procedurom zadržavanja stavki striktno na osnovu statističko-psihometrijskih kriterijuma. Ovakav instrument omogućava identifikovanje osoba koje su pod rizikom i pravovremeno pružanje savetodavne ili terapijske pomoći čime se može sprečiti razvoj poremećaja na čiji nastanak osetljivost na anksioznost značajno utiče.

Kao što vidimo, doktorska teza se nadovezuje na niz novijih istraživanja osetljivosti na anksioznost. Disertacija je napisana na ukupno 165 strana (bez priloga). Korišćena literatura sadrži 196 referenci, od kojih većinu čine savremeni istraživački radovi objavljeni u relevantnim naučnim časopisima poslednjih petnaestak godina.

Predmet i cilj disertacije

Osetljivost na anksioznost prvobitno je koncipirana kao hijerarhijski konstrukt, sastavljen od jednog faktora višeg reda i više faktora nižeg reda. Iako se većina istraživača slaže da postoje tri faktora nižeg reda koje čine fizička zabrinutost, kognitivna zabrinutost i socijalna zabrinutost, više nalaza ukazuje da su faktorske strukture nestabilne. Da bi konstruisala upitnik sa stabilnom faktorskom strukturom i visokom pouzdanošću (unutrašnjom konzistentnošću) kandidatkinja je iz ukupnog uzorka stavki koji se dobija spajanjem dosadašnja 4 upitnika osetljivosti na anksioznost (ASI, ASI-R, ASP, ASI-3) formirala upitnik sa stabilnom faktorskom strukturom tako što je na osnovu statističko-psihometrijskih kriterijuma izdvojila stavke koje predstavljaju najreprezentativniju meru jednog globalnog i tri specifična faktora – fizičke zbrinutosti, kognitivne zabrinutosti i socijalne zabrinutosti. Kvalitet dobijenog instrumenta proveravan je koreliranjem sa crtom anksioznosti i depresijom i razmatranjem da li novi instrument pruža relevantne informacije koje su u vezi sa psihopatološkim statusom ispitanika a da one nisu već sadržane u instrumentu namenjenom merenju bazične strukture ličnosti.

S obzirom na rečeno, ciljevi istraživanja bili su sledeći:

1. Eksplorativno proveriti da li se u zajedničkom prostoru ASI/ASI-R inventara mogu identifikovati tri OnA faktora i konfirmativno proveriti trofaktorsku strukturu u

prostoru ASI-3 inventara; u oba slučaja razmotriti opravdanost hijerarhijske/bifaktorske strukture.

2. Izvršiti psihometrijsku analizu stavki ASI-3 i stavki iz eksplorativno identifikovanih ASI/ASI-R faktora.
3. Utvrditi prosečne skorove ASI-3 i eksplorativno identifikovanih ASI/ASI-R faktora i identifikovati eventualne razlike u trendovima tih razlika između ovih različitih operacionalizacija/konceptualizacija.
4. Eksplorativno i na osnovu statističko-psihometrijskih kriterijuma odabira stavki identifikovati najkarakterističnije OnA stavke iz zajedničkog ASI/ASI-R prostora, i uporediti sadržaj ovih stavki sa sadržajem ASI-3 inventara.
5. Utvrditi i uporediti prediktivnu vrednost ASI-3 i eksplorativno identifikovanih ASI-ASI-R operacionalizacija OnA, za relevantne psihološke kriterijumske varijable STAI-T (State-Trait Anxiety Inventory, Spielberger et al., 1983); Bekov inventar anksioznosti, BAI (Beck Anxiety Inventory-Beck, Epstein, Brown & Steer, 1988) i Bekov inventar depresivnosti (BDI-II, Beck Depression Inventory Beck et al., 1996), povrh bazične strukture ličnosti operacionalizovane preko NEO-FFI (NEO PI-R: Costa & McCrae, 1992, Đurić-Jočić, Džamonja-Ignjatović i Knežević, 2009).

Osnovne hipoteze

Postavljeno je pet hipoteza.

H1: Faktorska struktura upitničkih operacionalizacija konstrukta osetljivost na anksioznost predstavlja kontinuirano predmet diskusije. Novije studije uglavnom izdvajaju jedan faktor višeg reda i trofaktorsko rešenje kada je reč o specifičnim faktorima, koje čine: fizička zabrinutost, kognitivna zabrinutost i socijalna zabrinutost (npr. Jurin, et al., 2011; Wheaton et al., 2012; Vukosavljević-Gvozden i sar., 2012). Pozivajući se na studije koje izveštavaju o izdvajanju jednog faktora višeg reda i trofaktorsko rešenje – kada je reč o specifičnim faktorima (fizička, kognitivna i socijalna zabrinutost), očekuje se da će ovo istraživanje replicirati navedene faktorizacije, dakle, jedan opšti i tri već navedena specifična faktora, u domenu zajedničkog prostora ASI/ASI-R i ASI-3.

H2: Prilikom konstruisanja ASI-3 upitničke operacionalizacije, za sadržaj stavki su uzeti samo oni ajtemi koji su u ranijim verzijama bili snažno zasićeni jednim od tri dobijena faktora (Taylor et al., 2007). Rukovodeći se istom polaznom osnovom, vršeći odabir na osnovu statističko-empirijskih kriterijuma iz prostora ASI/ASI-R, očekuje se da će se dobiti ista strukturu faktora, uz zajednički faktor višeg reda, što nalikuje onom što je teorijski inspirisano redukovanje ajtema, na čemu je zasnovan ASI-3, ali ne nužno i sadržina ajtema.

H3: Prema dostupnim podacima, do sada su sprovedena samo dva publikovana istraživanja u kojima je primenjena analiza zasnovana na Teoriji odgovora na stavke (IRT), sa ciljem provere psihometrijskih svojstava upitničke operacionalizacije ASI-3 (Kemper & Hock, 2017; Volarov et al., 2017). Koristeći se IRT analizom, ispituju se metrijski aspekti stavki/instrumenta, kao što su: parametri težine, diskriminativnosti i informativnosti. Očekuje se da će ova svojstva biti komparabilna između ASI-3 i eksplorativno identifikovanih ASI/ASI-R stavki.

H4: Očekuje se postojanje diferencijalnih razlika između grupa ispitanika iz opšteg i kliničkog poduzorka u odnosu na prosečne skorove na dimenzijama osetljivosti na anksioznost, bilo da su operacionalizovane preko ASI-3 i eksplorativno identifikovanih ASI/ASI-R solucija. U skladu sa nalazima istraživanja, očekujemo da će najviši skor fizičke zabrinutosti biti u grupi anksioznih (Olatunji & Wolitzky-Taylor, 2009; Zinbarg et al., 2001), kognitivne zabrinutosti u grupi depresivnih (Schmidt, et al., 1997; Zinbarg, et al, 2001), i

socijalne zabrinutosti u grupi socijalno anksioznih ispitanika (Rector et al., 2007; Rodriguez et al., 2004; Zinbarg et al., 1997).

H5: Očekujemo da će OnA, inventar koji procenjuje osetljivost na anksioznost, posedovati inkrementalni doprinos povrh osobina ličnosti, prilikom objašnjavanja skala STAI, BDI i BAI. Navedeno očekivanje potkrepljeno je istraživanjima koja ističu da osetljivost na anksioznost igra važnu ulogu u razvoju i održavanju anksioznosti i depresije (Taylor, Koch, Woody & McLean, 1996; Van der Does et al., 2003).

Uzorak je činilo 420 ispitanika starosti od 17 do 62 godine. Istraživanje je obavljeno tokom 2015/2016 godine. Najpre je sakupljen uzorak „kliničke“ grupe ispitanika, njih 167, dok je u drugom navratu sakupljen uzorak „ne-kliničke“ grupe ispitanika, njih 253. Postupak prikupljanja „kliničkog“ uzorka sproveden je na psihijatrijskom odeljenju JZU Opšta bolnica u Nikšiću, na odeljenju psihijatrije KBC-Podgorica, u Domu zdravlja u Nikšiću, i u Specijalnoj bolnici za psihijatrijske bolesti u Dobroti. Kliničke grupe formirane su na osnovu dijagnoza mentalnih poremećaja procenjenih na osnovu ICD-10 Klasifikacije mentalnih poremećaja (WHO, 2010). Ispitanici su bili svrstani u tri grupe: 1. anksiozna grupa ispitanika sa dijagnozom paničnog poremećaja, sa ili bez agorafobije; 2. ispitanici sa dijagnozom depresije i 3. socijalno anksiozni ispitanici. Važan kriterijum uključivanja u uzorak je taj da ispitanici nisu počeli novi ili promenili postojeći farmakološki tretman u protekla tri meseca, što bi mogao biti faktor koji bi remenio objektivnost kliničkog ispoljavanja. Svi ispitanici su pre početka testiranja popunili formular o dobrovoljnom informisanom učešću u ispitivanju.

Izraženost bazičnih dimenzija ličnosti merena je upitnikom NEO-PI-R (Costa & Mc Crae, 1992), koji je standardizovan na našoj populaciji. Nivo osetljivosti na anksioznost meren je pomoću četiri različite mere: Indeks osetljivosti na anksioznost (ASI), (Reiss et al, 1986., ASI), Indeks osetljivosti na anksioznost-revidiran (Anxiety Sensitivity Index-Revised, ASI-R) (Taylor & Cox, 1998a), Profil osetljivosti na anksioznost (Anxiety Sensitivity Profile, ASP), (Taylor & Cox, 1998b), Indeks osetljivosti na anksioznost-3 (Anxiety Sensitivity Index-3, ASI-3) (Taylor et al, 2007). Stepenn anksioznosti meren je na dva načina – preko Skale crte anksioznosti iz Inventara anksioznosti – stanja i crte (STAI, Spielberger et al., 1983) i Bekovog inventara anksioznosti (BAI; Beck, Epstein, Brown, & Steer, 1988). Nivo depresivnosti meren je pomoću Bekovog inventara depresivnosti – drugo izdanje (BDI-II; Beck et al., 1996).

Kratak opis sadržaja disertacije

Doktorska disertacija sadrži više delova: uvod, teorijski deo rada, predmet istraživanja, metod i tehnike istraživanja, rezultate, diskusiju i zaključak. U uvodu se opisuje značaj istraživanja. Teorijski deo rada obuhvata opis anksioznih poremećaja kao i analizu pojma osetljivost na anksioznost tako što su prikazani i upoređivani različiti teorijski modeli osetljivosti na anksioznost, načini njenog merenja i analizirani problemi u konceptualizaciji i merenju ovog konstrukta. Ovaj deo takođe uključuje nalaze o povezanosti osetljivosti na anksioznost sa anksioznim poremećajima i depresijom. Predmet istraživanja sadrži ciljeve i hipoteze istraživanja. Metod i tehnike istraživanja obuhvata opise uzorka, varijabli, instrumenata i metode analize podataka. Rezultati uključuju prikaz mnogobrojnih statističkih analiza. U diskusiji se interpretiraju i integrišu dobijeni rezultati dok su u zaključku navedene opšte implikacije nalaza i njihov značaj za bolje razumevanje fenomena osetljivosti na anksioznost i instrumenata koje je mere. Na kraju rada dati su spiskovi koršćene literature i prilozi.

Očekivani rezultati i naučni doprinos

Doprinos istraživanja Helene Rosandić značajan je i višestruk. Kao što je već pomenuto, za merenje konstrukta osetljivosti na anksioznost sukcesivno su dizajnirana četiri instrumenta koja predstavljaju operacionalizaciju ovog konstrukta kod odraslih – ASI, ASI-R, ASP i ASI-3. S obzirom da postoje kontradiktorni nalazi u vezi sa ovim instrumentima, posebno kad je reč o faktorskoj strukturi, ovo istraživanje je usmereno u pravcu konstruisanja novog instrumenta u kojem bi bio izdvojen jedan opšti faktor i tri posebna, koristeći se već postojećim upitnicima namenjenim za merenje konstrukta osetljivosti na anksioznost. Raznovrsne statističke analize koje su usledile upućuju na zaključak o dobroj inkrementalnoj validnosti ASI-3 i OnA upitnika. Međutim, značajna razlika između ovih instrumenata počiva na činjenici da je odabir stavki upitnika ASI-3 vršen na osnovu a priori teorijske analize, dok se odabir stavki u OnA inventaru temelji na empirijsko-statističkim kriterijumima.

Upitnik OnA nesumnjivo može unaprediti dalja istraživanja konstrukta osetljivosti na anksioznost. On omogućava identifikovanje osoba sa visokim nivoom osetljivosti na anksioznost i time unapređuje pravovremeno pružanje savetodavne ili terapijske pomoći koja ima za cilj sprečavanje razvoja poremećaja koji su pod uticajem osetljivosti na anksioznost. Takođe se može koristiti i u proceni efekata savetovanja/psihoterapije.

Zaključak

Doktorska disertacija Helene Rosandić predstavlja samostalno i originalno naučno delo kojim su u potpunosti ostvareni ciljevi i zadaci navedeni u prijavi doktorske disertacije. Na osnovu analize doktorske disertacije, Komisija zaključuje da kandidatkinja pokazuje veoma visok nivo stručnosti i poznavanja dominantnih teorijskih postavki u oblasti osetljivosti na anksioznost, izvanrednu sposobnost da na originalan način dizajnira i istraži veoma složene probleme i da kompetentno analizira i interpretira nalaze istraživanja povezujući ih i kontrastirajući sa onim što je poznato u dosadašnjoj istraživačkoj literaturi.

Imajući u vidu prethodno izneto mišljenje, predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta u Beogradu da Heleni Rosandić odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod nazivom: **Osetljivost na anksioznost: psihometrijske karakteristike i faktorska struktura različitih mera konstrukta u kliničkoj populaciji.**

Beograd, 15.01.2019. god.

Komisija

Prof. dr Tatjana Vukosavljević-Gvozden

Prof. dr Borjanka Batinić

Doc. dr Oliver Tošković

Doc. dr Danka Purić